

- [46] PAŁCZYŃSKI A., WASSEN M. J., BERENDREGT A. 1990. Hydro-ecological analysis of the Biebrza mire, Poland.; W: „Water flow as a major landscape ecological factors in fen development, Utrecht, s. 23–44.
- [47] PAŁCZYŃSKI A., WASSEN M. J., BERENDREGT A. 1990. The relationship between fen vegetation gradients, groundwater flow and flooding in an undrained valley mire of Biebrza, Poland; W: „Water flow as a major landscape ecological factors in fen development”, Utrecht, s. 45–64.
- [48] PAŁCZYŃSKI A., WASSEN M. J., BERENDREGT A., DE SMIDT J. T., DE MARS H. 1990. The relation between fen vegetation gradients, groundwater flow and flooding in an undrained valley mire of Biebrza, Poland. *Journal of Ecology* 78(4).
- [49] PAŁCZYŃSKI A. 1991. Systematyka roślin nasiennych. Fitosocjologia. Zarys ekologii roślin. W: Botanika pod red. B. Polakowskiego, PWN, Warszawa.
- [50] PAŁCZYŃSKI A., JASNOWSKA J. 1993. Atlas botaniczny. Cz. I – ilustracje, Cz. II – ćwiczenia. PWN, Warszawa.

Janina JASNOWSKA

PROF. DR HAB. INŻ. WŁADYSŁAW STROJNY
(17.IV.1923–14.VIII.1992)

Prof. Dr. hab. ing. Władysław Strojny
(17.IV.1923–14.VIII.1992)

Zmarły w ubiegłym roku prof. Władysław Strojny był jednym z najwybitniejszych polskich artystów fo-

tografików zajmujących się fotografią przyrodniczą. Przez lata nieustrudzenie popularyzował także zagadnienia botaniczne, bogato ilustrując swe artykuły i książki. Do bardziej znanych należą takie jego pozycje jak:

Pieniny (1969, 1987), *Nasze zwierzęta chronione* (1970), *Rośliny chronione w Polsce* (1972), *Rośliny naszych łąk i wód* (1978), *Nasze drzewa* (1981), *Rośliny w moim obiektywie* (1990) i wiele innych. Pełniejszy życiorys Profesora i omówienie jego działalności zawodowej, pióra prof. J. Hryniewicz-Sudnika zamieszcza czasopismo *Wszelchświat* 93(11) z listopada 1992 roku, na stronach 273–274.

R. W.-B.

ROCZNICE JUBILEUSZE ANNIVERSARIES, JUBILEES

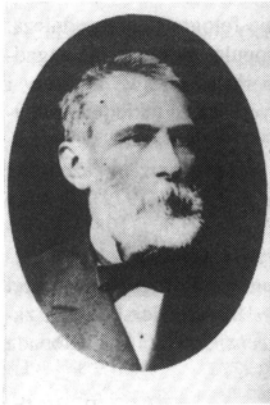
PRO MEMORIA

• 390 rocznica urodzin Jana Jonstona (3.IX.1603–8.VI.1675) – przyrodnika, lekarza, filozofa, botanika; ur. w Szamotulach, zm. w Składowicach pod Legnicą, pochodził z rodziny szkockiej, osiadłej w Polsce w XVI w., absolwent Uniwersytetu w St. Andrews (Szkocja), studiował również m.in. w Cambridge i Lejdzie, nadworny lekarz Bogusława Leszczyńskiego w Lesznie, autor pierwszej polskiej

pracy dendrologicznej *Dendrographia* (1662), spisu roślin leczniczych *Notitia Regni Vegetabilis* (1661), encyklopedii przyrodniczej *Theatrum Universale Historiae Naturalis* (1650–1653) oraz wielu prac z innych dziedzin, sławny w Europie polihistor (znawca wszystkich dyscyplin nauki).

• 170 rocznica urodzin Kazimierza Łapczyńskiego (16.III.1823–14.XII.1892) – florysta, fitogeografa, ur. w Kupiszkach pow. wiłkomirski, zm. w Warszawie, z wykształcenia inżyniera, autora pierwszych polskich opracowań z zakresu kar-

tografii florystycznej, m.in. *Zasięgi czterech roślin dennokwiatowych w Królestwie Polskim* (1889). Opublikował wiele przyczynkowych prac dotyczących roślin naczyniowych Wielkopolski i Karpat. Znanca i zbieracz folkloru góralskiego.

• **150 rocznica urodzin Bogumira Eichlera (18.III.1843–20.XI.1905)** – florysty (głównie algologa i mikologa), ur. w Międzyrzecu Podlaskim, zm. w Warszawie, z zawodu mierniczego, badacza flory glonów, grzybów, porostów, mszaków, roślin naczyniowych okolic Międzyrzecza. W oznaczaniu roślin niższych korzystał z pomocy R. Gutwińskiego i M. Raciborskiego. Współpracował z redakcją *Pamiętnika Fizjograficznego*.

• **130 rocznica urodzin Mariana Raciborskiego (16.IX.1863–17.III.1917)** – systematyka, fitogeografa, paleobotanika, jednego z najwybitniejszych polskich botaników, ur. w Brzustowej koło Ćmielowa, zm. w Zakopanem, absolwenta UJ, studenta i asystenta Uniwersytetu w Monachium, profesora AR w Dublinach, Uniwersytetu Lwowskiego, Uniwersytetu Jagiellońskiego. W latach 1896–1900 przebywał na Jawie, gdzie pracował m. in. w

Ogrodzie Botanicznym w Buitenzorgu (obecnie Bogor). Autor co najmniej 274 publikacji, twórca polskiej paleobotaniki, badacz flory glonów, grzybów i paprotników Jawy, organizator badań zespolonych nad florą Polski, autor pierwszych syntez fitogeografi-

cznych dotyczących szaty roślinnej Polski. Założyciel Instytutu Biologiczno-Botanicznego Uniwersytetu Lwowskiego (1907) i Instytutu Botaniki UJ (1913), twórca szkoły naukowej kontynuowanej do dzisiaj -szego dnia w Instytucie Botaniki UJ.

• **130 rocznica urodzin Władysława Rotherta (6.VIII.1863–16.I.1916)** – anatomia i fizjologa roślin, ur. w Wilnie, zm.

w Petersburgu, absolwenta Uniwersytetu w Dorpacie, profesora uniwersytetów w Kazaniu, Charkowie i Odessie. W 1909 r. przebywał na Jawie, w Ogrodzie Botanicznym w Buitenzorgu (obecnie Bogor), gdzie prowadził badania z zakresu anatomii systematycznej drzew jednoliściennych i lian. Autor klasycznych prac z anatomii i fizjologii roślin, m.in. *Über Heliotropismus* (1894).

gii roślin, m.in. *Über Heliotropismus* (1894).

• **110 rocznica urodzin Szymona Wierdaka (26.X.1883–18.IX.1949)** – florysty, dendrologa, ur. w Kobyłanach w woj. krośnieńskim, zm. w Krakowie, absolwenta Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz Hochschule für Bodenkultur w Wiedniu, asystenta Mariana Raciborskiego w Instytucie Botanicznym UJ, profesora leśnictwa w Politechnice Lwowskiej oraz w UJ, autora ok. 30 publikacji florystycznych i dendrologicznych, współzałożyciela *Roczn. Polskiego Towarzystwa Dendrologicznego*, członka Polskiego Towarzystwa Botanicznego.

• **100 rocznica urodzin Kazimierza Piecha (11.I.1893–15.IV.1944)** – cytologa, paleobotanika, ur. w Sanoku, zm. w Krakowie, absolwenta UJ, asystenta Zakładu Botanicznego im. E. Janczewskiego UJ, profesora i założyciela (w. 1932 r.) Katedry Anatomii i Cytologii Roślin UJ, autora badań m.in. nad mieszańcami międzyrodzajowymi oraz studiów cytologicznych nad rodzajem *Scirpus*, wybitnego nauczyciela.

• **90 rocznica urodzin, 20 rocznica śmierci Ludmiły Karpowiczowej (13.II.1903–25.IX.1973)** – botanika, ur. w Sarykamysz na Kaukazie, zm. w Warszawie, absolwentki Uniwersytetu Warszawskiego, długoletniego pracownika (asystentki, adiunkta, docenta, dyrektora) Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Warszawskiego, zasłużonej w odbudowie Ogrodu ze zniszczeń wojennych, oraz w populary-

zacji wiedzy botanicznej, autorki m.in. *Przewodnika po Ogrodzie Botanicznym UW* (1953), a także prac z historii botaniki. Była przewodniczącą Zespołu Historii Botaniki Instytutu Historii Nauki i Techniki PAN, członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego.

• **500 rocznica śmierci Jana Stanko (ok. 1430–1493)** – lekarza, przyrodnika, jednego z pierwszych polskich botaników, ur. w Lubiniu Śl., zm. w Krakowie, wykształconego we Włoszech, kanonika wrocławskiego i krakowskiego, lekarza Kapituły Krakowskiej, członka Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Krakowskiego, autora jednego z najobszerniejszych w średniowiecznej Europie katalogów roślin i zwierząt pt. *Antibolomenon* (rękopis z ok. 1472 r. zachowany w Bibliotece Kapituły Krakowskiej na Wawelu), zawierającego m. in. wykaz ponad 500 gatunków roślin.

• **380 rocznica śmierci Gabriela Joannicego (Joanicego, Johanickiego, Janiciusa) (ok. 1565–30.IV.1613)** – przyrodnika, lekarza, botanika, ur. w Przeworsku, zm. w Krakowie, absolwenta uniwersytetów w Krakowie i Padwie, pierwszego profesora utworzonej w 1609 r. katedry simplicium (botaniki lekarskiej) Uniwersytetu Krakowskiego, autora katalogu roślin okolic Krakowa *Plantarum Cracoviensium index* (Kraków, 1616, druk zaginiony), wydawcy i redaktora *Zielnika* Szymona Syreniusza (1613).

• **350 rocznica śmierci Mikołaja Oelhafa (Oelhafiusa) (20.III.1604 – 23.VII.1643)** – lekarza, przyrodnika, ur., zm. w Gdańsku, wykształconego we Włoszech, lekarza miejskiego Gdańska, jednego z pierwszych florystów na Pomorzu Gdańskim, autora flory okolic Gdańska *Elenchus plantarum [...]* (1643).

• **150 rocznica śmierci Stanisława Wodzickiego (27.VII.1764–14.III.1843)** – dendrologa, ur. w Rogowie, zm. w Niedźwiedziu koło Krakowa, absolwenta studiów prawniczych w Uniwersytecie Lwowskim, właściciela majątku w Niedźwiedziu, prezesa Senatu Rządzącego Rzeczypospolitej Krakowskiej, założyciela prywatnego ogrodu botanicznego w Niedźwiedziu, w którym prowadził obserwacje nad drzewami i krzewami, autora obszernego dzieła dendrologicznego *O hodowaniu [...] drzew, krzewów i roślin celniejszych* (t. 1–3, 1818–1820).

• **50 rocznica śmierci Wincentego Siemaszko (5.IV.1887–20.VI.1943)** – mikologa, fitopatologa, ur. w Wilnie, zm. w Warszawie, absolwenta Uniwersytetu w Petersburgu, kierownika pracowni mikologiczno-fitopatologicznej Ogrodu Botanicznego w Suchumi na Kaukazie, profesora fitopatologii SGGW, autora pionierskich prac nad florą pasożytniczych grzybów Kaukazu i Polski, odkrywcy wielu nowych gatunków, członka Polskiego Towarzystwa Botanicznego.

• **30 rocznica śmierci Bolesława Hryniewieckiego (20.II.1875–13.II.1963)** – florysty, fitogeografa, historyka botaniki, ur. w Międzyrzeczu Podlaskim, zm. w Brwinowie koło Warszawy, absolwenta Uniwersytetu w Dorpacie, profesora Uniwersytetu w Odessie oraz Uniwersytetu Warszawskiego, długoletniego kierownika Katedry Systematyki i Geografii Roślin oraz dyrektora Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Warszawskiego, autora ok. 150 publikacji, m. in. opracowania flory Litwy – *Tentamen florae Lithuaniae* (1933), pierwszego podręcznika historii botaniki w języku polskim *Zarys dziejów botaniki* (1949) oraz wielu biografii botaników. Był rektorem Uniwersytetu Warszawskiego, współzałożycielem i wieloletnim prezesem Polskiego Towarzystwa Botanicznego.

• **30 rocznica śmierci Kazimierza Roupperta (I.IX.1885–11.VII.1963)** – anatoma, mikologa, fizjologa roślin, ur. w Warszawie, zm. w Londynie, absolwenta Uniwersytetu Jagiellońskiego, profesora Katedry Anatomii i Fizjologii Roślin UJ (od 1923 r. – Zakładu Botanicznego im. E. Janczewskiego), od 1939 r. na emigracji, m.in. w Izraelu, Egipcie i Wielkiej Brytanii, założyciela Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika w Tel-Awivie i Londynie, autora ok. 120 publikacji m.in. *Studia nad gruczołami parzycymi i perełkowymi u roślin* (1918), członka Polskiego Towarzystwa Botanicznego.

Alicja ZEMANEK

80 ROCZNICA URODZIN PROFESOR MARII ŁAŃCUCKIEJ-ŚRODONIOWEJ

Eightieth anniversary of
Professor Maria Łańcucka-Środoniowa

Profesor Maria Łańcucka-Środoniowa urodziła się 9 czerwca 1913 roku w Krakowie, jako córka urzędnika bankowego Stanisława Łańcuckiego i Karoliny z Sadowskich. Gimnazjum Państwowe ukończyła w Krakowie, po czym podjęła studia wyższe na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego studiując botanikę i jako przedmiot dodatkowy geografii. W tym samym czasie doskonaliła wrodzo-

ne duże zdolności artystyczne uczęszczając do Szkoły Malarstwa i Rysunku A. Terleckiego. Dyplom magistra filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego uzyskała 21 stycznia 1938 roku na podstawie pracy pt. *Badania biometryczne nad zmiennością kwiatów przecikowych buka w Polsce*, wykonanej pod kierunkiem prof. dr Władysława Szafera. Po ukończeniu studiów otrzymała roczne stypendium z Funduszu Kultury Narodowej im. Józefa Piłsudskiego dla prowadzenia badań naukowych w zakresie systematyki i geografii roślin, podjętych w Instytucie Botanicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego jeszcze podczas trwania studiów uniwersyteckich.

W maju 1939 r. Profesor Środoniowa została zatrudniona w Biurze Państwowej Rady Ochrony Przyrody jako stypendystka Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. W czasie okupacji, po uruchomieniu Biura Ochrony Przyrody przy Głównym Wydziale Lasów, pracowała tam dalej w charakterze urzędniczki, przyczyniając się do ratowania zbiorów i akt przed okupantem. Po wyzwoleniu pracowała do 31 grudnia 1948 roku w Biurze Delegata Ministra Oświaty do Spraw Ochrony Przyrody, po czym w styczniu 1949 r. przeszła na etat starszego asystenta-kustosza w Katedrze Systematyki i Geografii Roślin w Instytucie Botanicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Od 16.11.1953 r. obowiązki starszego asystenta UJ łączyła z pracą w Zakładzie (potem In-

stytucie) Botaniki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie. W 1951 roku otrzymała dyplom doktora nauk filozoficznych Uniwersytetu Jagiellońskiego na podstawie rozprawy pt. *Dziewanna wełnista w Polsce*. Przez szereg lat, będąc formalnie na etacie pracownika naukowo-badawczego, od 1.10.1953 r. adiunkta, w rzeczywistości nie miała wiele czasu na własną pracę badawczą. Większość czasu poświęcała bowiem zbiorom muzealnym i popularyzacji tematów botanicznych i paleobotanicznych za pomocą prac rysunkowych i malarskich.

Po doktoracie prof. M. Środoniowa zmieniła swoje zainteresowania naukowe, poświęcając się już wyłącznie badaniom kopalnych flor owocowo-nasiennych. Podjęła badania miocenińskiej flory z Rypina, w której wyróżniła wiele taksonów nowych dla trzeciorzędu Polski. W tym samym czasie napisała pracę o megasporach paproci wodnych z rodzajów *Azolla* i *Salvinia*, co było pierwszym w Polsce i jednym z pierwszych w Europie doniesieniem o szczątkach kopalnych tego typu. Pracując w ramach pełnego etatu w Instytucie Botanicznym UJ i pół etatu w Instytucie Botaniki PAN, nieprzerwanie asystowała badaniom paleobotanicznym profesora W. Szafera, segregując bogate materiały z flor trzeciorzędowych Polski. Dzięki swoim wielkim zdolnościom plastycznym, doskonalemu zmysłowi obserwacji i znakomitemu rysunkowi była i jest do dziś ilustratorką nie tylko swoich prac, ale także wielu publikacji prof. Szafera oraz swojego męża, prof. Andrzeja Środonia. Ilustrowała m. in. takie publikacje jak *Życie kwiatów* (W. Szafer 1939), *Ptaki i rośliny chronione w Polsce* do podręcznika Botaniki dla kl. II (W. Szafer i B. Dyakowski), *Flory plejstocenijskie z Tarczyniechów* (A. Środoń 1954), I wydanie *Szaty roślinnej Polski* pod redakcją W. Szafera (1959) oraz częściowo podręcznik *Zarys paleobotaniki* (W. Szafer, M. Kostyniuk 1959). Przygotowała do druku szereg map, m. in. *Geobotaniczny podział Polski* (W. Szafer, B. Pawłowski), *Zasięgi geograficzne drzew oraz ważniejszych krzewów oraz krzewinek w Polsce* – Atlas Polski (W. Szafer 1954), *Krainy geobotaniczne i zasięgi drzew leśnych* – Atlas Polski (W. Szafer, A. Środoń 1954), *Flora i roślinność* – Atlas Polski (W. Szafer, B. Pawłowski 1959) oraz mapę *Strefy roślinności na kuli ziemskiej w zależności od klimatu* (red. nauk. W. Szafer 1954), która służy do dziś jako mapa ścienna do użytku szkolnego. Z końcem lat pięćdziesiątych podjęła trud opracowania i wykonania według koncepcji prof. W. Szafera czterech map przeznaczonych do druku w *Atlasie Paleogeograficznym Polski: Roślinność holocenu* (1959), *Roślinność glacjałów* (1960), *Roślinność interglacja-*

łów (1961) i *Roślinność pliocenu* (1962). Mapy te, z powodów niezależnych od autorki, nie zostały opublikowane. Ich oryginały zostały niestety zagubione, a kopie, wykonane przez prof. J. Małeckiego, znajdują się w Zakładzie Paleobotaniki Instytutu Botaniki PAN, służąc jako doskonała pomoc dydaktyczna podczas ćwiczeń i wykładów.

W tym samym czasie, jako kustosz Muzeum Paleobotanicznego UJ i PAN, poświęciła wiele lat pracy uporządkowaniu i inwentaryzacji bogatych zbiorów paleobotanicznych. Prof. Śródoniowa jest autorką koncepcji części wystawowej Muzeum, w której naczelnie miejsca zajmują liczne zestawy roślin kopalnych, Jej pomysłu i wykonania. Są to znakomicie zaprojektowane i bardzo instruktywne krótkie „charakterystyki” prawie wszystkich ważniejszych taksonów z flory kopalnych Polski. Zestawy te przez prawie 40 lat służą dydaktyce kolejnych roczników studentów biologii i geologii.

Działalność prof. Śródoniowej w zakresie muzealnictwa nie ograniczała się tylko do Muzeum Paleobotanicznego UJ i PAN. W latach sześćdziesiątych, w ramach współpracy z Muzeum Żup Solnych w Wieliczce, prof. Śródoniowa opracowała scenariusz wystawy dla działu paleobotanicznego i przygotowała 24 zestawy flory miocenijskiej ze złoża solnego. Po reorganizacji Muzeum w latach siedemdziesiątych opracowała nowy scenariusz ekspozycji, obejmującej drzewa i krzewy szpilkowe oraz drzewa i krzewy liściaste, znalezione w miocenie okolic Wieliczki. W 1965 r. zaprojektowała dział paleobotaniczny w Muzeum Pienińskiego Parku Narodowego w Krościenku pt. *Roślinność Pienin w trzeciorzędzie i u schyłku ostatniego zlodowacenia*.

Gdy w 1961 r. wydano zarządzenie, na podstawie którego nie można było łączyć etatów w kilku instytucjach, prof. Śródoniowa, przeszła z dniem 1 września 1961 r., na etat adiunkta w Instytucie Botaniki PAN, pełniąc nadal funkcję kustosa zbiorów i kontynuując badania paleobotaniczne. W 1963 r. ukazało się drukiem podsumowanie całej ówczesnej wiedzy o florach kopalnych miocenu Polski Południowej, w której Autorka zebrała z ogromną dokładnością i starannością wszystkie, bardzo fragmentaryczne i rozproszone dane dotyczące zarówno stanowisk, jak i taksonów roślin kopalnych oraz scharakteryzowała rozwój szaty roślinnej na tym obszarze. W tym samym czasie prof. Śródoniowa podjęła badania badeńskiej flory Zatoki Gdowskiej, zwracając w tych studiach uwagę także na bardzo drobne szczątki roślin, które na ogół były pomijane w badaniach tego typu. Materiał badawczy, pochodzący z wierceń geologicznych, był wyjątkowo

trudny ze względu na zły stan zachowania szczątków – tylko mniej niż połowę wyróżnionych form można było oznaczyć do gatunku. Mimo to autorka wyróżniła we florze aż 93 formy, w tym także szereg nowych dla trzeciorzędu Polski. Rozprawa o florze Zatoki Gdowskiej, doskonale i z wielką pieczołowitością zilustrowana przez Autorkę, ukazała się w 1966 r. i była podstawą uchwały Rady Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego z dn. 4 marca 1966 o nadaniu prof. M. Śródoniowej stopnia naukowego docenta nauk przyrodniczych w zakresie paleobotaniki.

Lata następne przyniosły nowe, interesujące i ważne odkrycia w zakresie paleobotaniki trzeciorzędu, a mianowicie opisanie po raz pierwszy nasion *Hemiptelea* (*Ulmaceae*), *Weigela* (*Caprifoliaceae*), *Hydrangea* (*Saxifragaceae*), *Schefflera* (*Araliaceae*) oraz owoców i nasion takich roślin zielnych jak *Gratiola* (*Scrophulariaceae*), *Campanula* (*Campanulaceae*), *Acorellus* (*Cyperaceae*). Równocześnie prof. Śródoniowa oznaczała i rewidowała niezliczone materiały, o których oznaczenie ją proszono, bądź które wpływały do Muzeum w formie darów lub były przywożone przez pracowników Zakładu i przez nią samą z różnych stanowisk flory trzeciorzędowych Europy. Pozostały one albo w postaci oznaczonych taksonów roślin kopalnych w Muzeum, bądź też w Archiwum Zakładu Paleobotaniki. Są to, między innymi, takie stanowiska, jak Adamów, Czorsztyn, Gdańsk (bursztyny), Gdynia-Orłowo, Gozdnicza, Krościenko, Lipnica Mała, Lubsko, Maruszyna, Mizerna, Mogilno, Ruszów, Rydów, Rypin, Rytwiany, Stare Gliwice, Tuplice. Kilka stanowisk z Kotliny Nowotarsko-Orawskiej (Chyżne, głębokie wiercenia z Czarnego Dunajca i Domańskiego Wierchu, Koniówka-Podczerwone i Lipnica Wielka) zostały opracowane szczegółowo, a wyniki, w formie rękopisów, znajdują się w Archiwum Zakładu Paleobotaniki.

W roku 1979 ukazało się kolejne opracowanie monograficzne flory kopalnej, dotyczące słodkowodnego miocenu Kotliny Sądeckiej. Materiał, pochodzący częściowo z wierceń, był również bardzo trudny do analizy, mimo to Autorka wyróżniła w nim aż 111 taksonów, w tym 39 nowych dla trzeciorzędu Polski oraz 14 nowych gatunków. Tak bogaty materiał pozwolił na wszechstronną charakterystykę paleoflorystyczną omawianego terenu. Sugestia dotycząca badeńskiego wieku flory, ustalonego początkowo na podstawie palinologii na karpatian, znalazła ostatnio potwierdzenie w wyniku najnowszych badań geologicznych. W roku 1980 ukazało się wstępne doniesienie o niezwykle interesującym odkryciu prof. Śródonio-

wej. Otóż znalazła Ona w materiale kopalnym, po raz pierwszy, szczątki makroskopowe tzw. karłowatej jemioty (*Arceuthobium*). Mimo, że fragmenty pędów, kwiatów i owoców były bardzo drobne, zaledwie milimetrowe, zostały przez Autorkę zauważone, a jej znakomity zmysł obserwacji i wiedza o budowie roślin pozwoliły prześledzić i zilustrować wszystkie stadia rozwoju tej pasożytującej rośliny. Prof. Środoniowa po raz pierwszy oznaczyła i podała skład flory owocowo-nasiennej dla stanowisk w Sośnicy ze słynną od prawie 140 lat florą liściową.

Prof. M. Środoniowa otrzymała dnia 3 lutego 1983 r. uchwałą Rady Państwa tytuł naukowy profesora nadzwyczajnego. Mimo formalnego przejścia na emeryturę z dniem 31 grudnia 1983 roku prof. Środoniowa kontynuowała nadal swoją pracę badawczą. W 1984 roku ukazały się drukiem wyniki badań flory górnopioceńskiej z Kłodzka, jednej z niewielu tego wieku w bezspornej sytuacji geologicznej, charakteryzującej się przewagą szczątków roślin terenów podmokłych i otwartych zbiorników wodnych. Uzupełnieniem tego obrazu florystycznego są uzyskane później materiały z tego stanowiska, już wstępnie oznaczone, które będą przygotowywane do druku. Jednocześnie prof. Środoniowa zebrała i opublikowała wyniki wcześniejszych badań nad florą mioceńską złoża solnego w Wieliczce, wykorzystując nie tylko materiały publikowane, ale także notatki z referatów wygłoszonych przez badacza tej flory, prof. Jana Zabłockiego. W związku z przeniesieniem zbiorów prof. Zabłockiego z Torunia do Muzeum Żup Solnych w Wieliczce – prof. Środoniowa podjęła trudne zadanie weryfikacji setek badanych przez prof. Zabłockiego szczątków roślin wydobytych z soli. Praca ta na etapie analizy materiału została już zakończona i wyniki są przygotowywane do druku. Będzie to opracowanie wielkiej wagi, gdyż jest to jedna z najważniejszych flor europejskiego trzeciorzędu, często cytowana w pracach polskich i obcych autorów.

W tym samym czasie były prowadzone badania flor kopalnych węgla brunatnego w Bełchatowie – prof. Środoniowa przeglądała i oznaczała bardzo obfite materiały pochodzące z poszczególnych poziomów kopalni. Ogromnie interesujące okazały się także wyniki badań górnomioceńskich osadów z Gozdnicy na Dolnym Śląsku (1992), będące kontynuacją badań prowadzonych na tym stanowisku przez ośrodek wrocławski. Bardzo obfite i doskonale zachowane szczątki roślin czynią to stanowisko jednym z bardziej interesujących w polskim trzeciorzędzie, a znalezione tam szczątki tzw. młod-

szej flory mastixiowej są intrygującym dopełnieniem jej składu florystycznego. W przygotowaniu do druku jest *Atlas Skamieniałości Przewodnych i Charakterystycznych Trzeciorzędu Polski*, którego jest współautorem, a który będzie tak oczekiwaną i potrzebną ilustracją najważniejszych dla trzeciorzędu szczątków kopalnych roślin.

Prof. Środoniowa od wielu lat praktycznie kieruje pracami nad florami makroskopowymi trzeciorzędu, wykonywanymi w Instytucie Botaniki im. W. Szafera PAN w Krakowie oraz w innych ośrodkach naukowych Polski. Jest promotorem dwóch ukończonych i jednej będącej w toku rozprawy doktorskiej z tej dziedziny. W latach 1967–1993 była członkiem Rady Naukowej Instytutu Botaniki im. W. Szafera PAN, pełniąc przez wiele kadencji funkcję jej sekretarza, a od 1972 roku jest członkiem Komitetu Redakcyjnego *Acta Palaeobotanica*. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Botanicznego od 1946 roku, a przez kilkanaście lat pełniła funkcję sekretarza Sekcji Paleobotanicznej Towarzystwa. W 1986 r. odznaczona została medalem im. Władysława Szafera. Jest czterokrotną laureatką nagród naukowych Wydziału II Nauk Biologicznych Polskiej Akademii Nauk (1955, 1958, 1966, 1981).

Prof. Maria Środoniowa nigdy nie szczędziła czasu i trudu dla kogoś, kto potrzebował Jej pomocy czy rady. Zawsze życzliwa i przyjazna ludziom, w stosunkach koleżeńskich z innymi pracownikami Zakładu Paleobotaniki – w którym pracuje nieprzerwanie od 40 lat – nigdy nie wykorzystywała swojej pozycji małżonki kierownika Zakładu. Niezwykle rzetelna i odpowiedzialna w pracy naukowej, krytyczna, sumienna i precyzyjna w swoich badaniach, a przy tym ogromnie cierpliwa, jest jednocześnie osobą pełną skromności i taktu. Wnosząc do naszej wiedzy o roślinności trzeciorzędu znaczący wkład – nigdy nie podkreślała wysokiej rangi swoich badań i osiągnięć.

Składając Wielce Czcigodnej Nestorce Paleobotaniki Trzeciorzędu z okazji 80-lecia urodzin najserdeczniejsze życzenia zdrowia i sił do dalszej pracy badawczej, liczymy na Jej obecność wśród nas jeszcze przez długie lata i na dalsze odkrycia w dziedzinie, która jest Jej najbliższa.

Bibliografia prac Profesor Marii Łańcuckiej-Środoniowej została zamieszczona w: *Acta Palaeobotanica* 33, 1; 1993.

INSTYTUT DENDROLOGII – 40 LAT W POLSKIEJ AKADEMII NAUK

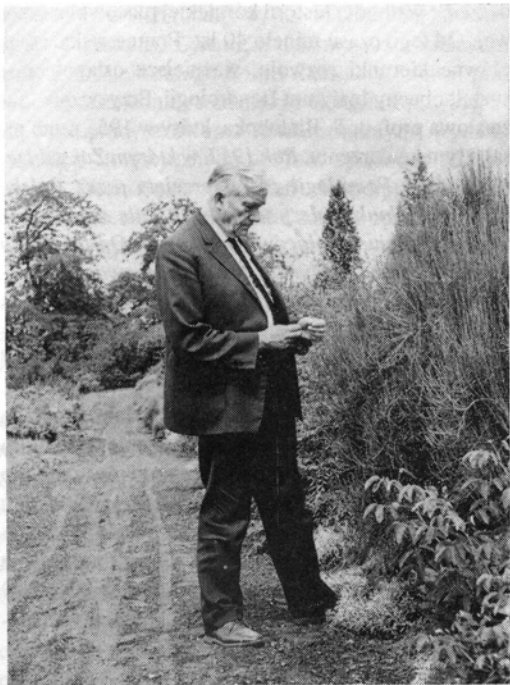
Institute of Dendrology – 40 years
in Polish Academy of Sciences

W 1952 r. placówka naukowa w Kórniku, nosząca wówczas nazwę Zakład Dendrologii i Pomologii, została przejęta przez utworzoną właśnie Polską Akademię Nauk. Jest więc okazja aby przedstawić, w krótkim oczywiście zarysie, rozwój tej placówki, jej osiągnięcia i stan obecny.

Zanim jednak do tego przystąpię, uważam za konieczne wyjaśnić, że placówka naukowa w Kórniku ma znacznie dłuższą historię. Jej powstanie związane jest z bogatą i wszechstronną działalnością w XIX w. ówczesnych właścicieli Kórniku Tytusa i Jana Działyńskich, a także z faktem utworzenia w 1925 r. przez Władysława Zamoyskiego Fundacji Zakłady Kórnickie. Bezpośrednio utworzenie przyrodniczej placówki naukowej w Kórniku wiąże się z bogatymi kolekcjami drzew i krzewów zgromadzonymi tu przez Tytusa i Jana Działyńskich, a następnie odtworzonymi w latach 1926–1944, już w ramach utworzonej Fundacji, przez Antoniego Wróblewskiego. Arboretum Kórnickie, zwane do 1945 r. Ogrodami Kórnickimi, jest więc najstarszą i integralną częścią tej placówki naukowej. Jej zadania i cele zostały pierwszy raz wyraźnie sformułowane w ustawie sejmowej o utworzeniu Fundacji Zakłady Kórnickie z 1925 r.: *Założenie i utrzymanie Zakładu badania, tak na stokach gór, jak i na równinach, wszystkiego, co wchodzi w zakres hodowli, życia, ochrony i należytego wyzyskania wszelkiego rodzaju drzew, tak w kraju istniejących, jak i zagranicznych, mogących się krajowi zdać, leśnych, ogrodo-*

Ryc. 1. Budynek Instytutu Dendrologii w Kórniku. (fot. E. Szubert)

Ryc. 2. Profesor Stefan Białobok – dyrektor Instytutu w latach 1945–1979 (fot. K. Jakusz).

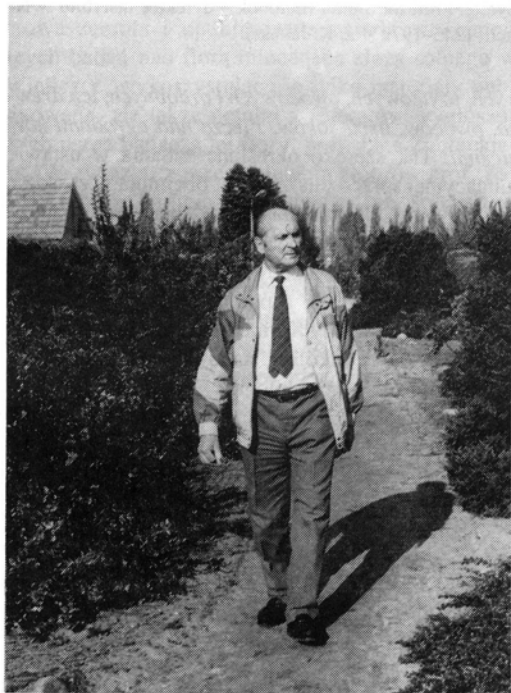
wych, użytkowych, owocowych i ozdobnych, ich drewna, owoców, liści, soków. Piecza nad ogrodami kórnickimi. Tak szeroko określone zadania w ustawie fundacyjnej sprzdy blisko 70 lat obejmują w zasadzie niemal wszystkie badania prowadzone obecnie w Instytucie Dendrologii. Placówka naukowa w Kórniku w ramach Fundacji Zakłady Kórnickie została formalnie utworzona w 1933 r. pod nazwą Zakład Badania Drzew i Lasu. Ogrody Kórnickie (arboretum, kolekcje pomologiczne i szkółki) stanowiły od tego czasu Dział Dendrologii i Pomologii. Ograniczone środki finansowe i brak odpowiedniej bazy lokalowej pozwalały tylko na bardzo skromny rozwój placówki naukowej. Po wojnie Ogrody Kórnickie, należące do istniejącej nadal Fundacji Zakłady Kórnickie, już pod kierownictwem od 1945 r. prof. dr S. Białoboka (A. Wróblewski zmarł w 1944 r.), również znajdowały się w bardzo trudnej sytuacji finansowej. Tym niemniej, rozpoczęły się intensywne starania i przygotowania do utworzenia w Kórniku placówki naukowej, dla której wówczas przyjęto nazwę Zakład Dendrologii i Pomologii. W 1952 r. Zakład został przejęty przez Polską Akademię Nauk. Śmiało można powiedzieć, że było to przełomowe i brzemiennie w skutkach wy-

darzenie w długiej historii kórnickiej placówki naukowej. Od tego czasu minęło 40 lat. Pragnę wskazać na główne kierunki rozwoju, ważniejsze osiągnięcia i kształt obecny Instytutu Dendrologii. Przytaczam także słowa prof. dr S. Białoboka, który w 1955 r. tak pisał o tym wydarzeniu: *Rok 1952, w którym Zakład Dendrologii i Pomologii został przejęty przez Polską Akademię Nauk, należy uważać za datę szczególnie ważną w życiu tej placówki naukowej. Od tej chwili bowiem Zakład otrzymuje warunki rozwoju i może przystąpić do usunięcia wieloletnich zaniedbań. „Rys historyczny Zakładu Dendrologii i Pomologii w Kórniku oraz ogólna charakterystyka drzew i krzewów” Arboretum Kórnickie 1, 1955).*

Włączenie Zakładu Dendrologii i Pomologii do Polskiej Akademii Nauk oznaczało przede wszystkim pełną stabilizację i zabezpieczenie środków zarówno na znaczne powiększenie i rozwój kadry naukowej, jak i na niezbędne zadania inwestycyjne. W latach 1954–1956 wybudowany został nowy budynek z przeznaczeniem na pracownię naukową, bibliotekę i zielnik. W budynku tym powstało nowoczesne spe-

Ryc. 2. Profesor Kazimierz Browicz – zastępca dyrektora d.s. naukowych w latach 1963–1973 i 1982–1991.

Ryc. 3. Prof. W. Bugała – dyrektor Instytutu od 1 stycznia 1980 r. (fot. E. Szubert).

cialistyczne laboratorium dla badań nad nasionami drzew i krzewów, wyposażone w fitotron z komorami stałych temperatur. Te stale modernizowane urządzenia działają do dzisiaj. Obok budynku laboratoryjnego zbudowane zostały domy mieszkalne (dla 8 rodzin) oraz kompleks nowych szklarni przystosowanych do rozmnażania drzew i krzewów.

W 1955 r. Zakład Dendrologii i Pomologii obejmował placówkę naukową w Kórniku wraz z Arboretum, stacją badawczą w Turwi oraz gospodarstwo pomocnicze z produkcją szkółkarską. Las doświadczalny Zwierzyniec o powierzchni 165 ha położony za Jeziorem Kórnickim został włączony do Zakładu w 1958 r. W Zakładzie czynne były następujące działy (1955 r.): 1. Arboretum, 2. Sady pomologiczne, 3. Pracownia systematyki i geografii drzew i krzewów, 4. Pracownia hodowli i aklimatyzacji drzew i krzewów, 5. Pracownia kształtowania krajobrazu i zadrzewień śródpolnych, 6. Laboratorium biochemiczne i fizjologiczne, 7. Zielnik, 8. Muzeum dendrologiczne. Pracownie w organizacji: 9. rozmnażania wegetatywnego i generatywnego, 10. anatomii i cytologii drzew i krzewów.

Szybko wzrastała liczba pracowników. W 1959 r. zatrudnionych było w dziale naukowym Zakładu 34 pracowników, w tym 24 naukowych (3 samodzielnych) i 10 technicznych.

W 1962 r. nastąpiła zmiana nazwy na Zakład Dendrologii i Arboretum Kórnickie. Poprzednia nazwa częściowo utraciła swoją aktualność. Badania z zakresu pomologii zostały w Kórniku zakończone. Pozostałe jeszcze po surowych zimach kolekcje drzew owocowych, zostały przekazane do rozwijającego wówczas swoją działalność Instytutu Sadownictwa w Skierniewicach. Aktualna nazwa placówki – Instytut Dendrologii – została wprowadzona w 1975 r. i wiąże się z podniesieniem tej placówki do rangi instytutu. Obecnie Instytut zatrudnia 107 pracowników, w tym 37 naukowych i 42 inżynierjno-technicznych (reszta to pracownicy obsługi i administracji). Wśród pracowników naukowych jest 15 samodzielnych pracowników naukowych i 14 adiunktów z tytułem doktora. W instytucji działa 6 Zakładów:

1. Systematyki i geograficznego rozmieszczenia drzew i krzewów,
2. Introdukcji i aklimatyzacji drzew i krzewów,
3. Genetyki drzew,
4. Fizjologii drzew i krzewów,
5. Odporności drzew i krzewów,
6. Biologii nasion roślin drzewiastych,

Arboretum Kórnickie z bogatymi kolekcjami drzew i krzewów należy do Zakładu introdukcji i aklimatyzacji. Ponadto przy Instytucie istnieje Biblioteka licząca około 40 tysięcy woluminów, Zielnik (około 62 tysiące arkuszy), muzeum dendrologiczne (zbiory drewna, owoców, nasion). Funkcję dyrektora Instytutu w latach 1945–1980 pełnił prof. dr S. Białobok (do chwili przejścia na emeryturę). Zastępcami dyrektora d.s. naukowych byli kolejno: prof. dr K. Browicz (1963–1973) i prof. dr W. Bugała (1974–1979). Od 1 stycznia 1980 dyrektorem Instytutu jest prof. dr W. Bugała. Zastępcami d.s. naukowych byli kolejno: prof. dr R. Siwecki (1980–1982) i prof. dr K. Browicz (1982–1991). Od 1 czerwca 1991 r. zastępcą dyrektora d.s. naukowych jest prof. dr T. Przybylski.

Przedstawienie, nawet pobieżne wszystkich prac badawczych i osiągnięć w minionym 40-leciu przekracza zakres tego rodzaju opracowania okolicznościowego. Ograniczę się zatem do wymienienia tylko niektórych badań zainicjowanych i prowadzonych w Instytucie Dendrologii na przestrzeni ostatnich lat czterdziestu. W zakresie systematyki i geografii już w latach pięćdziesiątych prof. K. Browicz rozpoczął ze współpracownikami cykl badań terenowych i zielnikowych, które doprowadziły do monograficznych

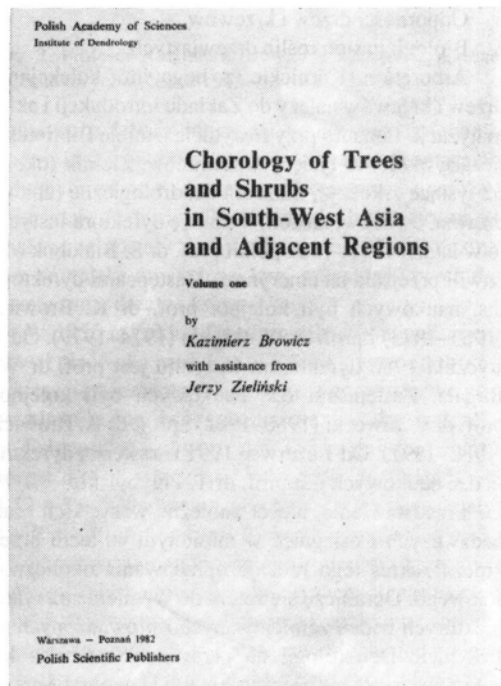
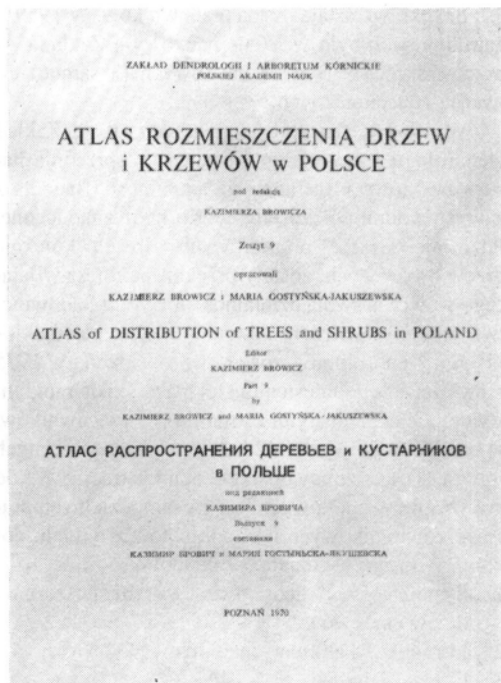
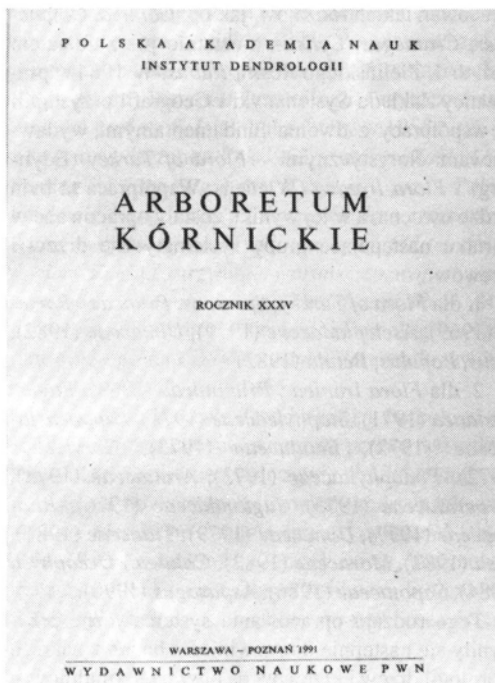
opracowań takich rodzajów, jak np. *Colutea*, *Cotoneaster*, *Crataegus*, *Cytisus*, a ostatnio już z udziałem prof. dr J. Zielińskiego *Rosa* i *Rubus*. W 1964 r. pracownicy Zakładu Systematyki i Geografii przystąpili do współpracy z dwoma fundamentalnymi wydawnictwami florystycznymi – *Flora of Turkey* (Edynburg) i *Flora Iranica* (Wiedeń). Współpraca ta była bardzo owocna, a w jej wyniku zostały opracowane w Kórniku następujące grupy systematyczne drzew i krzewów:

1. dla *Flora of Turkey*: *Spiraeae*, *Pruneeae* i *Pomeae* (1969), *Asclepiadaceae* (1979), *Ulmaceae* (1982), *Ficus*, *Populus*, *Betula* (1982).

2. dla *Flora Iranica*: *Prunoideae* (1969), *Fagus*, *Castanea* (1971), *Staphyleaceae* (1971), *Hippocastanaceae* (1972), *Betulaceae* (1972), *Corylaceae* (1972), *Podophyllaceae* (1973), *Araliaceae* (1973), *Berberidaceae* (1975), *Juglandaceae* (1976), *Rhamnaceae* (1977), *Ulmaceae* (1979), *Tiliaceae* (1981), *Rosa* (1982), *Moraceae* (1982), *Colutea* i *Oreophya* (1984), *Sapotaceae* (1986), *Asparagus* (1990).

Tego rodzaju opracowania systematyczne przyczyniły się następnie do rozwinięcia badań z zakresu chorologii drzew i krzewów na obszarze południowo-zachodniej Azji, i w związku z tym, w latach 1975–1991 były zorganizowane cztery wyprawy terenowe do Turcji oraz jedna do północnego Iranu, celem zaznajomienia się z roślinnością drzewiastą tych krajów i zgromadzenia porównawczych zbiorów zielnikowych. Miały również miejsce wyjazdy w podobnym celu do Pakistanu, Izraela i na Cypr. Pozwoliło to na przystąpienie do wydawania oryginalnego atlasu p.t. *Chorology of trees and shrubs in South-West Asia and Adjacent Regions*. Od 1978 r. równoległe z poprzednimi pracami, rozpoczęto badania florystyczne i chorologiczne w Grecji i w latach 1979–1992 zostało zorganizowanych do tego kraju 9 wypraw terenowych. Jednocześnie podjęto współpracę z wydawaną w Kopenhadze dwutomową *Mountain Flora of Greece*, dla której profesorowie Browicz i Zieliński opracowali rodzaje: *Rosa*, *Rubus*, *Sorbus*, *Amelanchier*, *Cotoneaster*, *Crataegus* i *Prunus* (1988). Opublikowano również kilka prac z zakresu chorologii drzew i krzewów niektórych wysp, jak Rhodos (1986), Chios (1989), Eubea (1991), Zakynthos (1991). W wyniku powyższych prac, prowadzonych w południowo-zachodniej Azji i we wschodnim Śródziemnomorzu, zostały opisane dwa nowe dla nauki rodzaje. Opisanych zostało również 29 nowych gatunków.

Zakład Introdukcji i Aklimatyzacji pod kierunkiem prof. dr W. Bugały związany był zawsze ściśle

z kolekcjami drzew i krzewów w Arboretum Kórnickim. W latach 1952–1965 prowadzone były wielokierunkowe badania nad topolami. Zainteresowanie uprawą topoli było wówczas powszechne w wielu krajach. Zgromadzona w Kórniku bogata kolekcja topoli pozwoliła na upowszechnienie w uprawie wielu cennych, nieznanych dotychczas odmian i mieszańców. Dzisiaj, mimo że zainteresowanie uprawą topoli w naszym kraju znacznie osłabło, spotykamy je w zadrzewieniach przydrożnych, osiedlowych i ochronnych w regionach przemysłowych. Hodowla nowych odmian drzew i krzewów rozpoczęta już w latach trzydziestych przez A. Wróblewskiego, przyniosła wprowadzenie do uprawy nowych odmian forsycji, jaśminowców i bżów-lilaków. Dużym osiągnięciem prac w zakresie introdukcji było wprowadzenie do uprawy w Polsce i rozpowszechnienie takich grup krzewów ozdobnych jak wrzośy i wrzośce (*Calluna* i *Erica*) oraz różaneczników i azalii gruntych (*Rhododendron*). Opracowano równoległe skuteczne metody rozmnażania tych roślin, możliwe do zastosowania w produkcji szkółkarskiej. W ostatnich latach rozpoczęto badania nad wegetatywnym rozmnażaniem drzew i krzewów za pomocą kultur tkankowych (*in vitro*).

Mechanizmy tolerancji drzew i krzewów na stres niskiej temperatury to kolejny temat badań laboratoryjnych, które wkraczają w procesy fizjologiczne zachodzące w komórkach pod wpływem długotrwałego działania niskich temperatur. Wyjaśnienie tych procesów zmierza do poznania mechanizmów warunkujących ich odporność lub brak odporności drzew na niskie temperatury.

Podjęto również badania nad reakcją ekosystemu leśnego na antropopresję i nad zaburzeniami krążenia pierwiastków pod wpływem skażeń.

Zakład Genetyki Drzew zorganizowany i kierowany przez prof. dr S. Białoboka, a od 1980 r. przez prof. dr M. Giertycha, już w latach pięćdziesiątych rozpoczął pionierskie wówczas badania proweniencyjne. Obejmowały one podstawowe gatunki naszych drzew leśnych, a głównie sosnę, świerk i modrzew. Z gatunków obcych wymienić tu należy badania proweniencyjne daglezi zielonej (*Pseudotsuga taxifolia* Britt.) i jodły olbrzymiej (*Abies grandis* Lindl.). Powierzchnie doświadczalne, które są w takich badaniach niezbędne i stanowią cenny bank genów, zostały założone i są od kilkudziesięciu lat utrzymywane na terenie lasu doświadczalnego w Kórniku. Znajduje się tu także archiwum klonów – wegetatywnie rozmnożonych, najcenniejszych okazów sosny i świerka, wybranych na terenie całego kraju. Obecnie badania z zakresu genetyki drzew obejmują

takie zagadnienia jak: a) analiza zmienności proweniencyjnej, rodowej i indywidualnej drzew leśnych w zależności od warunków środowiska, b) fenotypowa i genotypowa analiza populacji daglezi zielonej, c) przemiany genetyczne zachodzące w wybranych populacjach modrzewia polskiego, d) wydajność populacji niektórych gatunków drzew iglastych w przekazywaniu informacji genetycznej potomstwu, e) regulacja procesów generatywnych u sosny zwyczajnej i świerka pospolitego.

Badania z zakresu fizjologii roślin drzewiastych prowadzone były do 1980 r. pod kierunkiem prof. dr M. Tomaszewskiego. Od tego czasu pracami Zakładu Fizjologii kieruje prof. dr Zofia Szczotka. Badania dotyczyły substancji wzrostowych u roślin drzewiastych ze szczególnym uwzględnieniem roli giberelin, cytokinin i auksyn w procesach biochemicznych zachodzących w organizmie rośliny atakowanej przez grzyby patogeniczne (np. *Dothichiza*). Obecnie prowadzi się także badania nad zmianami aktywności biochemicznej u drzew i krzewów, wpływem auksyn i polifenoli na zdolność zawiązywania przez grzybnie mikoryz. Od 1980 r. problematyka badawcza Zakładu Fizjologii została poszerzona o prace związane z fizjologią i biochemią ustępowania spoczynku i starzenia się nasion drzew (na przykładzie klonów: zwyczajnego, cukrowego i jawora oraz jesionu).

W Zakładzie Biologii Nasion przez ponad trzy dziesięciolecia prowadzi się pod kierunkiem prof. dr B. Suszki badania nad nasionami roślin drzewiastych. W końcu lat 50-tych zbudowany został zespół komór fitotronowych i chłodni, pozwalający na prowadzenie doświadczeń z nasionami w kontrolowanych warunkach (temperatura, wilgotność powietrza, oświetlenie). Jednym z istotnych kierunków tych prac są badania nad likwidacją spoczynku nasion bez podłoża stratyfikacyjnego przy kontrolowanym poziomie uwodnienia, oraz nad przechowywaniem nasion już uprzednio wyprowadzonych z fazy spoczynku i gotowych do skielkowania (bez ponownego przysposobiania).

Drugim podstawowym kierunkiem są badania nad krótko i długoterminowym przechowywaniem nasion drzew i krzewów. Wyniki tych badań zostały wprowadzone do praktyki w gospodarce leśnej. Były one podstawą budowy przechowalni nasion, między innymi dębu i buka, nie tylko w Polsce, ale także i w innych krajach Europy.

Zakład Odporności Drzew został wydzielony w odrębną jednostkę organizacyjną Instytutu w 1980 r. Kieruje nim prof. dr R. Siwecki. Badania dotyczą zagadnienia odporności drzew i krzewów na zanieczyszczenia przemysłowe oraz na niektóre czynniki bio-

tyczne (patogeny grzybowe). Jednym z głównych kierunków tych badań są próby wyjaśniania przyczyn rozszerzającego się w Europie zamierania drzew (iglastych i liściastych). Między innymi, bada się odporność sosny zwyczajnej na rdzę, rolę mikroflory grzybowej nadziemnych organów drzew w zjawisku zamierania dębów, wpływ zanieczyszczeń przemysłowych gleby na układy symbiotyczne (drzewo – grzyby mikoryzowe) i rozwój systemu korzeniowego. Innym kierunkiem badań związanych również z zagadnieniem odporności są fizjologiczne mechanizmy wrażliwości drzew leśnych na przemysłowe zanieczyszczenia powietrza.

Wyniki badań z zakresu szeroko rozumianej odporności drzew na czynniki biotyczne i abiotyczne, tak ważne obecnie przy ogromnych zagrożeniach środowiska ze strony przemysłu, były przedstawiane na licznych sympozjach krajowych i międzynarodowych.

Instytut Dendrologii przeżywający ostatnio, tak jak i inne placówki naukowe w Polsce, poważne trudności związane z reorganizacją całej gospodarki jest obecnie finansowany przez Komitet Badań Naukowych. Uznany został za placówkę rozwojową i znalazł się w 1992 r. w grupie A. Poza środkami na tzw. działalność statutową otrzymuje również środki na programy badawcze (tzw. granty) oraz na prace zlecone przez jednostki gospodarcze (środki pozabudżetowe). Te ostatnie pozwalają na kontynuowanie badań z zakresu genetyki drzew oraz biologii nasion drzew leśnych. Środki przyznawane przez PAN na działalność ogólnotechniczną (DOT) pozwalają na prowadzenie działalności wydawniczej, zakup książek i czasopism oraz utrzymanie zbiorów (arboretum, zielnik, muzeum dendrologiczne).

Działalność wydawnicza Instytutu rozwinęła się szczególnie po przejęciu tej placówki przez Polską Akademię Nauk. Od 1955 r. regularnie ukazuje się rocznik *Arboretum Kórnickie*, w którym zamieszczane są prace przedstawiające wyniki badań tu prowadzonych. Ostatnio coraz więcej prac drukowanych jest w języku angielskim. W 1992 r. ukazał się rocznik 37. W latach 1963–1981 wydawany był przez zespół pod kierunkiem prof. dr K. Browicza *Atlas rozmieszczenia drzew i krzewów w Polsce*. Każdy z 32 zeszytów zawiera materiały dotyczące 4 gatunków drzew lub krzewów (punktowe mapy rozmieszczenia i tekst w trzech językach). W 1982 r. ukazał się pierwszy tom nowej serii wydawnictw p.t. *Chorology of Trees and Shrubs in south-west Asia and Adjacent Regions* pod red. prof. dr K. Browicza. Dotychczas ukazało się dziewięć tomów. Obok tekstu w języku angielskim, każdy tom zawiera punktowe mapy rozmieszczenia gatunków. W tomach dotychczas wydanych znajdują

się opracowania 500 gatunków. W 1990 r. ukazała się wspólna praca A. Boratyńskiego, K. Browicza i J. Zielińskiego p.t. *Chorology of trees and shrubs in Greece* z 200 punktowymi mapami zasięgowymi. Drugie wydanie tego atlasu, poszerzone i uzupełnione (270 map) znajduje się w druku. Prof. J. Zieliński opracował monografię róż greckich (*The genus Rosa L. in Greece* – 1991). W 1970 r. ukazał się pierwszy tom monografii popularno-naukowych *Nasze Drzewa Leśne* pod redakcją prof. dr S. Białoboka. Był on poświęcony sośnie zwyczajnej (*Pinus sylvestris* L.). Cykl ten do 1993 r. objął 15 tomów. Wydawnictwo to zyskało dużą popularność i uznanie wśród leśników i osób interesujących się życiem drzew. Ogromne zasługi dla tego wydawnictwa położył prof. dr S. Białobok, który był jego inicjatorem i redaktorem przez 22 lata. Poza wyżej wymienionymi wydawnictwami ukazały się także materiały z konferencji i sympozjów organizowanych w Kórniku. Wymienić tu należy: *Genetics of Scots Pine* (1973), *Scots pine forestry of the future* (1980), *Scots pine diseases* (1989), *Oak decline in Europe* (1990).

Władysław BUGAŁA

MILES JOSEPH BERKELEY – W 190 ROCZNICĘ URODZIN

Miles Joseph Berkeley – in 190th anniversary of his birth

Znakomity uczony brytyjski, nazwany „ojcem mikologii brytyjskiej”, urodził się 1 maja 1803 w Biggin Hall (Northampton) w Anglii. Nauki początkowe pobierał w Oundle i Rugby, a po ukończeniu studiów (1821–1825) w Christ's College w Cambridge został anglikańskim kapłanem. Pracował jako pastor w różnych parafiach, zmarł jako wikary w Sibbertoft 30 lipca 1889.

Od wczesnej młodości interesował się naukami przyrodniczymi. Jego pierwsza praca dotyczyła zoologii, a następna brytyjskich glonów morskich (1833). Pod wpływem W. H. Harvey'a i R. K. Greville'a postanowił zająć się grzybami. Od ówczesnego profesora w Glasgow, W. J. Hookera otrzymał propozycję opracowania grzybów kapeluszkowych do mikologicznego tomu *The English Flora* wydawanej przez J. W. Smitha. Wywiązał się z powierzonego zadania tak dobrze, że następna propozycja dotyczyła już wszystkich grzybów. Ukazały się one p.t. *Fungi* (1836) w piątym tomie powyższej serii [wydawanej przez Hookera p.t. *British Flora* 2(2)]. Berkeley kontynuował prace nad brytyjskimi grzybami publikując

na ich temat serię 2050 opisów znaną jako 35-odcinkowe *Notices of British Fungi* (1837–1885). Jej wieloletnim współautorem był wówczas C. E. Broome (1812–1886). Prace ich były sygnowane skrótem B. et Br. lub Bk. et Br.

Wiadomości o Berkeley' u jako świetnym znawcy grzybów rozchodziły się szeroko. Prowadził obszerną korespondencję. Otrzymywał wiele materiałów mikologicznych, gromadzonych podczas wypraw licznych podróżników, m. in. przez Darwina, a także zbieranych na obszarach Ameryki Północnej. Gromadził je przede wszystkim Moses Ashles Curtis (1808–1872), który został współautorem drukowanych w 24 częściach w *Grevillea* (1872–1876) większości opisów grzybów amerykańskich, ponumerowanych od 101 do 1005; pierwsza ich setka ukazała się w *Annals of Natural History* (1853; 1859). Sygnowane są skrótem Bk. et Curt., ewentualnie B. et Rav. (Henry William Ravenel 1814–1887). Opracował także zielniki grzybów znajdujące się w Kew oraz himalajskie zbiory J. D. Hooker'a z lat 1847–1850. Dotyczące ich publikacje (1–62; opisy ponad 600 gatunków) noszą wspólny tytuł *Decades of Fungi*; ukazywały się w *London Journal of Botany* (1844–1848) oraz w hookerskim *Journal of Botany* (1849–1856).

Jako systematyk Berkeley położył ogromne zasługi w dziedzinie poznawania i dokumentowania świata grzybów. Opisał ich około 6000. Jego własny zielnik (typy!) liczący ponad 5000 gatunków został złożony

w Royal Botanic Gardens w Kew. Przygotowując opisy grzybów zwracał on uwagę na cechy morfologiczne oraz pochodzenie okazów. Analizując ich wiele zaobserwował, że zarodniki grzybów kapeluszowych powstają na podstawkach, a nie w workach. Odkrycia tego dokonał niezależnie od Aschersona i Lévillé. Berkeley' owi zawdzięczamy też wyjaśnienie przyczyny epifityzacji panującej na polach ziemniaczanych w Irlandii w 1844 r. Stwierdził, że choroba jest pochodzenia grzybowego. Patogen zaobserwowany również w Ameryce został tam niewłaściwie nazwany *Botrytis*.

Był autorem ponad 400 prac mikologicznych. Napisał pierwszy angielski podręcznik *Introduction to Cryptogamic Botany* (1857), który stał się podstawą dla serii 173 artykułów na temat patologii roślin, drukowanych w *Gardeners' Chronicle*. Był czynnym mikologiem do końca swego pracowitego życia. Na jego cześć nazwano rodzaje *Berkelella* Sacc., *Berkeleya* Grev., *Berkeleyana* O. Kuntze, *Berkleasmius* Zobel.

ŹRÓDŁA

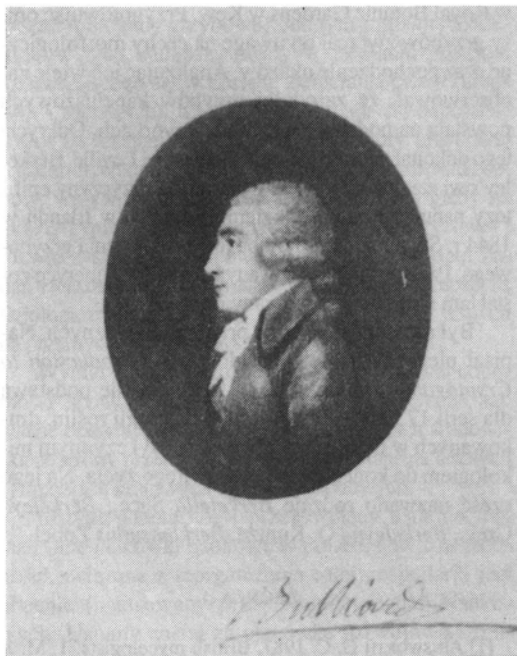
- [1] AINSWORTH G. C. 1987. British mycologists: 1. M. J. Berkeley (1803–89). *The Mycologist* 21(3): 123.
- [2] BUCZACKI S. T. 1991. The Reverend Miles Berkeley. In: *Phytopatology*. Cambridge.
- [3] F. R. 1971. Berkeley's notice of North American Fungi. *Taxon* 20 (5/6): 817–818.
- [4] STAFLEAU F. A., COWAN R. S. 1976. *Taxonomic literature* 1. Utrecht.

Alina SKIRGIEŁŁO

J. B. F. BULLIARD (1752–1793) I JEGO DZIEŁA (W DWUSETNĄ ROCZNICĘ ŚMIERCI)

J. B. F. Bulliard (in 200th anniversary of his death)

Jean Baptiste François Bulliard, nazywany też Pierre' m, znany jest naszym systematykom jedynie ze skrótu jego nazwiska „Bull.” umieszczanego po nazwie wielu gatunków grzybów. Ten wielki przyrodnik francuski, prekursor „ojców mikologii”, Persoona i Friesa, urodził się 24.XI.1752 roku w Aubpierre (dept. Haute-Marne), małej wiosce w dolinie rzeki Aube (S-E od Paryża). Wcześniej osieroconym dzieckiem zaopiekowały się ciotki, dając mu w pobliskim Langres podstawowe wykształcenie. Nauczyciele obudzili w nim zainteresowania przyrodnicze, które przerodziły się w prawdziwą pasję. Jako 15-letni chłopiec zgromadził duży zielnik oraz zbiór ornitologiczny. Jego jedynym pozaszkolnym zajęciem były wiel-

kie polowania na ptaki w okolicznych lasach. Pedagogowie zwrócili uwagę na zamiłowania chłopca i skierowali go na dalszą naukę do opactwa cystersów w Clairvaux. W zaciszu klasztornych murów oddawał się studiom nad anatomią, chirurgią i botaniką, a także doskonalił swoje umiejętności rysunkowe, co stało się jednym z najmilszych jego zajęć; nie przerywał przy tym polowań i poszukiwań roślin i grzybów. Prawdopodobnie już tam, jako 22-letni młodzieniec, zdołał napisać swe pierwsze dzieło *Avicéptologie* (1778), które uzyskało ogromne uznanie, a później aż 15 wydań.

Młody ornitolog udał się następnie do Paryża w celu kontynuowania studiów w zakresie medycyny. Nie zaniebyszał przy tym swych wcześniejszych zainteresowań i botanizował w okolicach stolicy. Plonem jego licznych wycieczek stały się dwie broszury na temat flory okolic Paryża (1776), służące do rozpowszechniania wiedzy o roślinach, które demonstrował w Ogródzie Botanicznym. W wyniku dalszej pracy w tym kierunku powstało wielkie, ilustrowane 400 tablicami 4 tomowe dzieło *Flora Parisiensis* (1776–1780). Jako lekarz Bulliard wykorzystywał swą florystyczną i fachową wiedzę również w dziedzinie farmacji publikując inne dzieło o roślinach trujących i podejrzanych, *Plantes véneuses et suspectes de la France*. Stało się ono przyczyną wielu kłopotów autora. Po ukazaniu się w 1779 roku pierwszego zeszytu policja uznała go za niebezpieczny i spowodowała konfiskatę. Autor z trudem odzyskał tylko część tablic, w du-

żym stopniu zniszczonych lub uszkodzonych. Nauzony doświadczeniem badacz odzyskane tablice oraz nowe zamieścił w dziele następnym, którego projekt dojrzał prawdopodobnie w okresie botanizowania pod Paryżem. Miał to być wielki atlas flory francuskiej w sześciu częściach, obejmujący: rośliny trujące i podejrzane, lekarskie, jadalne, oleiste, pastewne oraz grzyby. Atlas ten, zatytułowany *Herbier de la France*, był jednym z pierwszych dzieł botanicznych z tablicami drukowanymi barwnie, wykonanymi z oryginałów przez znanego malarza i rytownika, pod okiem samego Bulliarda. Ale jemu to nie wystarczało, brakowało w wykonaniu drobnych szczegółów botanicznych, a zapewne i właściwych barw. Mając doskonale przygotowanie rysunkowe jeszcze z Clairvaux, a odczuwając konieczność lepszego prezentowania opisywanych obiektów, rozpoczął w Paryżu naukę grawerstwa, a w konsekwencji samodzielnego reprodukcji własnych rycin, łącząc w ten sposób swój talent artystyczny z naukowym oraz techniką.

Bulliard pracował metodycznie, opisywał jasno i zwięźle nie tylko rośliny, ale i grzyby, które sprawdzał przez 14 lat. O pracowitości badacza świadczy fakt wykonania w ciągu jednego tylko sezonu 300 akwarel roślin lekarskich, a jeśli chodzi o grzyby, to do *Herbier*, części p.t. *Histoire des champignons*, wykonał ich w wielkości naturalnej prawie 400. Grzyby były tak dobrze oddane, że sam Berkeley – jak pisze – *nigdy nie miał trudności z rozpoznaniem gatunków z rycin Bulliarda*. Dzieło to dotychczas zachowało wartość nie tylko historyczną, ale również podstawową: jest cytowane przez systematyków jako wyjściowe dla niektórych gatunków.

Bulliard, człowiek o ogromnej indywidualności, świetny obserwator i rysownik, obdarzony umysłem żywym, analitycznym, docieklivym, ogromnie chciał poznać proces zapłodnienia u grzybów, co w owych czasach nie było możliwe. Dążąc do prześledzenia dróg rozprzestrzeniania się grzybów wykonywał liczne doświadczenia, np. gotował zainfekowany substrat w probówkach zamkniętych i otwartych, pozostawiał kontrolne. Być może badania te posłużyły później Pasteurowi za swoistą pożywkę. W części pierwszej *Histoire de champignons* przedstawił próbę pogrupowania grzybów na podstawie cech morfologicznych; nie jest wykluczone, że Persoon brał je pod uwagę. Autor bardzo interesował się „fungologią”. Może zwrócić uwagę na słowa Linneusza, który budując swój system roślin stwierdził, że grupa grzybów to wielki *chaos est*. Nie żałował czasu i wysiłku dla obserwowania rozwoju owocników, zwrócił uwagę na ich ważne cechy rozpoznawcze, rozpoczął gromadze-

nie zarodników na szkle, tzw. wysypów. Jak wiemy barwa wysypu posłużyła potem Friesowi do skonstruowania sztucznego systemu *Agaricales*, który nam służy do dzisiaj. Do zasług Bulliarda należy także zaliczyć opracowanie słownika terminów botanicznych *Dictionnaire élémentaire de botanique* w języku francuskim i łacińskim wraz z dziesięcioma tablicami, ułatwiającymi zrozumienie terminów. Dzięki niemu autor przyczynił się do stworzenia i ujednoczenia w pewnym stopniu mianownictwa botanicznego.

Ten myśliwy, zbieracz, rysownik, niestrudzony przyrodnik, zmarły 29 września 1793 roku w wieku 41 lat, może być uznany za „ojca opisowej morfologii”, zwłaszcza w zakresie mikologii. O wielkim uznaniu dla jego dzieł świadczą różne eponimy. Na jego cześć nazwano jeden rodzaj roślin naczyniowych, *Bullarda* (sic) z rodziny *Crassulaceae*, oraz dwa grzyby: *Bullardia* i *Bullardiella*; jego nazwiskiem nazwano też kilka gatunków grzybów z rodzajów: *Cortinarius*, *Marasmius*, *Melogramma*, *Trametes*, z których większość znalazła się na liście synonimów.

ŹRÓDŁA

- [1] GILBERT E.J. 1952. Bulliard (Jean Baptiste François, dit Pierre) (1752–1793). *Bull. Trim. Soc. Mycol. Fr.* 68: 5–131, pl. I–VI.
 [2] STAFLEAU F.A., COWAN R.S. 1976. Taxonomic literature. 1. Utrecht.

Alina SKIRGIEŁŁO

Czwartorzędu PAN. W skład komitetu organizacyjnego weszły prof. dr hab. Barbara Manikowska i mgr Anna Trawczyńska z Zakładu Gleboznawstwa i Paleopedologii UŁ. Większość uczestników stanowili członkowie polskiego zespołu IGCP – 253, kierowanego przez prof. Manikowską, pracujący w ramach podprogramu „Depositional Changes in Non-glaciated Regions”, który jest częścią realizowanego od 1990 roku pod egidą UNESCO programu „Termination of the Pleistocene”. Program ten ma na celu odwołanie, na podstawie danych geologicznych, przebiegu ewolucji środowiska przyrodniczego w okresie od 18000–8000 lat temu.

W konferencji wzięło udział ponad 40 badaczy różnych specjalności, zajmujących się geologią, geomorfologią, paleopedologią, malakologią i paleobotaniką, reprezentujących ośrodki naukowe z Łodzi, Poznania, Warszawy, Lublina, Sopotu, Katowic i Krakowa.

W czasie sesji kameralnych, które odbywały się w ośrodku konferencyjnym Uniwersytetu Łódzkiego na przedmieściach Łodzi, gdzie uczestnicy byli bardzo komfortowo zakwaterowani, zostały przedstawione wyniki badań nad późnowistulianką ewolucją rzeźby terenu, osadami na terenach niezłodowcaonych objętych wieloletnią zmarzliną oraz nad procesami eolicznymi i rzecznyymi w środkowej Polsce.

Sesje terenowe ukazały bogactwo stanowisk wdmowych na terenie Wyżyny Łódzkiej, z zachowanymi późnoplejstocenijskimi glebami kopalnymi (m.in. stanowiska w Kamionie i Szynkielowie). W kopalni odkrywkowej węgla brunatnego w Bełchatowie dyskutowano nad rozwojem wieloletniej zmarzliny na tle zmian warunków sedymentacji i stratygrafią osadów młodszego wistulianu. Na terenie budowy oczyszczalni ścieków w Łodzi przedstawione zostały procesy dolinne w dorzeczu górnego Neru.

Na konferencję został przygotowany *Przewodnik konferencji* zawierający oprócz szczegółowego programu, opisy stanowisk, które były odwiedzane w trakcie sesji terenowych. Uczestnicy otrzymali również literaturę uzupełniającą, dotyczącą omawianych stanowisk. Ukazał się też (i został włączony do materiałów Konferencji) zeszyt X (474) *Przeglądu Geologicznego*, referujący stan wiedzy o zmianach środowiska przyrodniczego Polski w okresie 20000–8000 lat przed czasem obecnym na podstawie wyników różnych badań specjalistycznych.

SPRAWOZDANIA ZE SPOTKAŃ NAUKOWYCH

SCIENTIFIC MEETING REPORTS

KONFERENCJA „EWOLUCJA ŚRODOWISKA
NATURALNEGO POLSKI W OKRESIE
PRZEJŚCIOWYM PLEJSTOCEN–HOLOCEN
20 000 – 8 000 LAT BP”
(ŁÓDŹ, 1–3 PAŹDZIERNIK 1992)

„The environment evolution in Poland during
the termination of the Pleistocene–Holocene
20 000 – 8 000 years BP”
(Conference in Łódź, 1–3 October, 1992)

Konferencja została zorganizowana przez Zakład Gleboznawstwa i Paleopedologii Uniwersytetu Łódzkiego i Komisję Paleopedologii Komitetu Badań